

ชื่องานวิจัย : ผลกระทบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงธุรกิจต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในภาคเหนือตอนบน : กรณีการศึกษาการจัดทำสินค้าเลียนแบบของโบราณ

ชื่อภาษาอังกฤษ : The Impacts of Local Wisdom Transfer on Natural Resource Management in the Upper-Northern Thailand : A Case Study of the Imitated Antique Reproduction.

ผู้วิจัย : รองศาสตราจารย์ ดร.อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ ภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ระยะเวลาการวิจัย : กุมภาพันธ์ 2538 - กันยายน 2541

ผู้ให้ทุนอุดหนุน : ทุนอุดหนุนประจำปีงบประมาณ 2537 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ความเป็นมา

ก่อน พ.ศ 2540 ประเทศไทยมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว กลายเป็นปัจจัยสำคัญผลักดันให้ประชาชนในภาคเหนือตื่นตัว และเร่งการผลิตและเสนอสินค้าแบบใหม่ต่อตลาดต่างประเทศ พร้อม ๆ กับการพัฒนาระบบการส่งออกพืชสวน และการอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง ชุมชนหลายแห่งได้เร่งพัฒนาและปรับปรุงผลผลิตการแกะสลักไม้ และจักสาน อันเป็นผลมาจากการถ่ายทอดเรียนรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม มาจากคนรุ่นก่อน ทั้งจากภายใน และภายนอกชุมชนของตนเอง จนเกิดเป็นรายได้นับร้อยล้านต่อปี จากสินค้านี้คือ แก้ว และสินค้าเลียนแบบของโบราณ ที่มุ่งเทขายส่งออกสู่ตลาดยุโรป อเมริกาเหนือ แอฟริกา ญี่ปุ่น และตะวันออกกลาง โดยขาดการเชื่อมโยงวิถีการผลิตเข้าสัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยา และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จนเกิดภาวะการขาดแคลนไม้ การเกิดผลกระทบด้านภูมิอากาศ และความแห้งแล้งของสังคมในภาพรวม ในขณะที่ชุมชนที่ผลิตสินค้าได้รับผลประโยชน์โดยตรงอย่างมากมาย ดังนั้น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเป้าหมาย การประกอบอาชีพ

ของมนุษย์กับความอยู่รอดของทรัพยากรธรรมชาติความไม่สมดุลกันระหว่าง การผลิตกับการบริโภคที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเกิดผลกระทบต่อกันและกันอย่างรุนแรง

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการคือ เพื่อศึกษาผลกระทบของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในภาคเหนือตอนบน และเพื่อหาแนวทางประสานสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความสมดุลที่เหมาะสม

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษา เฉพาะในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง เน้นหนักกรณีศึกษาในหมู่บ้านหลุก ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง หมู่บ้านเหมืองลึก ตำบลทาทุ่งหลวง จังหวัดลำพูน และหมู่บ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ครอบคลุมประชากร 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลภายในชุมชน และภายนอกชุมชนการวิจัยครั้งนี้เน้นหนักการใช้วิธีการเจาะลึก กรณีศึกษาภายใต้กรอบแนวความคิดความสัมพันธ์ระหว่างการบริโภคกับการจัดการทรัพยากร อันเป็นผลจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาแกะสลักไม้ และการผลิตสินค้าเลียนแบบของโบราณ โดยทำการศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2538-2541

การจัดเก็บข้อมูล สำหรับการวิจัย ตามประเด็นคำถามต่าง ๆ ประกอบด้วยการสัมภาษณ์ อย่างไม่เป็นทางการ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การศึกษาเอกสาร การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) และการเสวนาระหว่างกลุ่มเป้าหมาย แล้วผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลพร้อม ๆ กับการจัดเก็บข้อมูล แล้วนำมาสังเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงในภายหลัง

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพอสรุปได้ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐาน

ชุมชนบ้านถวาย บ้านหลุก และบ้านเหมืองลึก ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน มีกระบวนการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ดั้งเดิมคล้ายคลึงกัน

ด้วยวิธีการอย่างไม่เป็นทางการ คือ ถ่ายทอดเนื้อหาวิชาการแกะสลักไม้ การผลิตตามความต้องการของตลาด และตรวจสอบคุณภาพผลผลิต จากผู้ถ่ายทอดดั้งเดิมไปสู่ส่วรุ่นใหม่ภายในชุมชน และข้ามชุมชนโดยมุ่งผลการเรียนรู้ และการสืบทอดวัฒนธรรมการผลิตในช่วงแรก และมุ่งผลเชิงพาณิชย์ในช่วงต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีได้มีความตระหนักถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่ควร

2. ผลกระทบของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ทั้ง 3 ชุมชน มีศักยภาพในการแข่งขันทางการผลิตและการตลาด ศักยภาพแตกต่างกันตามลักษณะตัวแปรย่อย ได้แก่ผลผลิต การบริหาร บุคลากร หรือช่างฝีมือในการผลิต ช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างแหล่งวัตถุดิบ นายทุน และผู้ซื้อ การผลิตและการตลาดมีลักษณะเครือข่ายเชิงพาณิชย์ และสร้างรูปลักษณ์ของชุมชนให้เกิดในสายตาของนักท่องเที่ยวและการส่งเสริมของทางราชการในเชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ของทั้ง 3 ชุมชน และระหว่างชุมชนทั้ง 3 กับชุมชนอื่น ในจังหวัดอื่นๆ เช่น เชียงราย แม่ฮ่องสอน ตาก และสุโขทัย อยู่ในลักษณะของเครือข่ายเชิงพาณิชย์ อาศัยความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนนั้น

โครงสร้างสังคมชนบทไทย และระบบเครือญาติมาเป็นองค์ประกอบในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครู จนเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ในเนื้อหาที่ทั้งสองฝ่ายเป็นผู้กำหนดขึ้น ภายในบริบทของสถานการณ์ และเวลาที่เหมาะสม เนื้อหาความรู้ที่นั้นอาจจะแตกตัวเป็นขั้นตอน จากง่ายไปหายาก หรือจากการใช้สื่อบันทึก เป็นสื่อไฟฟ้า เพียงแต่กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่กล่าวมานั้น ขาดการบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศ แต่เน้นการใช้วัตถุดิบมาผลิตจนขาดความตระหนักถึงสภาพสูญเสีย และหมดเปลือง ของทรัพยากรที่ส่งผลกระทบต่อกลับสู่สภาพมลพิษ ดินฟ้า อากาศที่เปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วของภาคเหนือตอนบน

แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายไปแล้ว อันเนื่องมาจากผลพวงของการถ่ายทอดภูมิปัญญา อาจจะดำเนินการได้ทั้งทางกายภาพและ

ทางปัญญา แต่ต้องอาศัยเวลาและความร่วมมือ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวข้องมาเป็นปัจจัยสำคัญ トラบโคที่คนรุ่นใหม่ในกลุ่มนักธุรกิจ ยังคงเห็นความสำคัญของการ “ความต้องการ” (Demand) กับการจัดสินค้าสนอง (Supply) ว่ามีความสำคัญกว่าการเจียดเงินกำไร ไปลงทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม การแสวงหาไม้และวัสดุชนิดอื่นมาทดแทนการผลิตแบบดั้งเดิมจากพื้นที่จังหวัดอื่นไม่ใช่ แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไม่มีความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ศึกษาความเป็นไปได้ถึงการใช่วิธีการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ สอดแทรกเข้าไปในวิถีการผลิต ด้านหัตถกรรมที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสร้างทัศนคติและความตระหนักให้เกิดภายในกลุ่มช่างแกะสลัก และผู้ประกอบการธุรกิจให้มีต่อระบบนิเวศและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์การบริหารส่วนตำบล ควรจัดกิจกรรมกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตื่นตัวในด้านการปลูกต้นไม้ใช้สอยทดแทนในบริเวณชุมชน แนวถนน และที่สาธารณะประโยชน์
3. ควรมีการใช้พลังจากเครือข่ายการผลิตและการพาณิชย์ของงานไม้แกะสลักและหัตถกรรม เพื่อเผยแพร่แนวความคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และผลกระทบจากการใช้ไม้ เป็นวัตถุประสงค์ในการผลิตโดยปราศจากความตระหนักและเตรียมการแก้ไขปัญหาล่วงหน้า

Title: The Impacts of Local Wisdom Transfer in Business Aspect on Natural Resource Management in the Upper-northern Thailand : A Case Study of the Imitated Antique Reproduction.

Researcher: Assoc.Prof. Dr.Anurak Panyanuwat

Department of Educational Extension,

Faculty of Education, Chiang Mai University, Thailand.

Duration : February 1995- September 1998

Sponsor: Chiang Mai University, and Faculty of Education.

Abstract

Background

Before 1997, the rapid economic growth in Thailand became an important factor driving the northern people to increase their production with new designs and quantity for the foreign markets. Many communities in the upper-northern region increased their arts and craft works related to their imitated antique reproduction of which the knowledge and skill have been transferred as a local wisdom from their old generations. Such local wisdom transfer took place both outside and in their communities, and became a huge income generation activity among the villagers in various communities from their exporting markets, including Europe, North America, Africa, Japan, and the Middle East.

However, the imitated antique reproduction, which requires a great quantity of wood and other kinds of natural resources, has been neglecting creating a sense of awareness of the common relationships between the ecosystem and natural resource management. As a consequence, lacking of

wood and other resources as raw materials for such reproduction became a push factor for the upper-northern communities to expand their deforestation and "monkey-pod tree" cutting areas to other regions of the country. That matter caused related events such as drought, weather and climate changes, and conflicts between human and ecological systems. The less equilibrium between those two systems relating to marketing needs and increasing production without an awareness of the natural resource conservation could cause some impacts on each system inevitably.

The main purposes of this research were to study the impacts of the local wisdom transfer on the natural resource management in the upper-northern Thailand, and to find out the appropriate means to in such matter. This qualitative research was conducted in three specific villages: (1) Ban Luk, Na-Krua Sub-district, Mae-Ta District, Lampang Province; (2) Ban Muang Leuk, Ta-toungluang Sub-district, Mae-Tha District, Lamphun Province, and (3) Ban Tawai, Khunkong Sub-district, Hangdong District, Chiang Mai Province. Two groups of population in each village were used as the key informants of this research. They were the residents living in the communities and the outsiders in the forms of merchants, customers, and other related packing companies' personnel. Three more groups of post-graduate students in the university of Mae Jo, Nareseun University, and Chaing Mai University were involved in a series of focus-group discussions. Data collection by the use of participant observation, informal interviews, informal discussions and conversations were conducted during 1995-1998. Data analysis was mostly conducted on-site, and synthesized later on for its completion.

Research Results

The results of this research were as follows:

1. Basic Data: Each of the three communities, as the case studies of this research, shared common pattern in local wisdom transfer on an informal educational basis. The contents of that transfer included wood selecting and crafting, imitated antique reproduction relating to the domestic and foreign marketing needs, and product quality control. Such knowledge and skill transfers were passed from the old to new generations, from family members to the community members, and also across the communities. The contents were changed according to new knowledge of craftsmen, and also marketing demands. Both females and males were involved in such knowledge and skill transfer.

2. The impacts of local wisdom transfer on the natural resource management: The people in three communities had a different degree of potentiality in production and marketing skills varying on various sub-factors. Those were the products, administration, personnel or craftsmen's ability, communication channel between the raw material sources, demanding agencies, and buyers, and also the production techniques and marketing. Other sub-factors were the visions toward community as a tourism centre with the government offices' promotion in the cultural aspect.

The inter-relationships among the three communities and between those communities and other villages in other provinces such as Chiang Rai, Mae-Hongsorn, Tak, and Sukhothai Provinces were regarded within a business networking pattern. The relationships among those three communities relied basically on the rural Thai social structure and kinship system, including teacher and student pattern. The teaching and learning

contents were normally planned by both learners and providers within the situational context and suitable learning period. The contents could be collaborated into a simple series of sequences, and taught from basic to more sophisticated steps. However, such local wisdom transfers were found by this study as neglecting creating a sense of awareness in integrating the learning contents within the contextual framework of ecological and human systems' relationships.

3. The appropriate means for natural resource management: The study found that as a result of such local wisdom transfer, people began to be aware of its impacts on natural resource management. It should be managed in both physical and intellectual ways, but need more inter-agency and personnel cooperation, community participation, and a broaden view of the relationships between human and ecosystems, and creating more specific sense of awareness toward the different dimensions of marketing demands and raw material supply.